

**ГУМАНІСТИЧНО-ГРОМАДЯНСЬКА СПРЯМОВАНІСТЬ
ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ
У СИСТЕМІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ**

У статті наголошується на важливості гуманістично-громадянської спрямованості освітньо-виховного процесу в змісті підготовки майбутніх соціальних педагогів та значному підсиленні їх культурологічної підготовки у ВНЗ.

Ключові слова: гуманістичне виховання, громадянськість, національне виховання, професійна підготовка соціального педагога, культурологічна підготовка.

В статті говориться о важности гуманистически-гражданской направленности образовательно-воспитательного процесса в содержании подготовки будущих социальных педагогов. Отмечается значительное усиление их культурологической подготовки в вузе.

Ключевые слова: гуманистическое воспитание, гражданственность, национальное воспитание, профессиональная подготовка социального педагога, культурологическая подготовка.

The paper shows the importance of civic-humanist orientation education – teaching process in the content of future social workers. Stressed the significant enhancement of their cultural preparation in high school.

Key words: humanistic education, citizenship, national education, training, social pedagogy, cultural training.

Постановка проблеми. Перехід України до ринкових відносин, утвердження рівноправності всіх форм власності, кризові процеси у багатьох сферах суспільного життя при зростанні різноманітних матеріальних і духовних потреб людини у зв'язку з розширенням її цивілізованого соціуму вимагають подальшої трансформації освітньо-виховної політики, яка, будучи спрямованою на створення передумов для всебічного й гармонійного розвитку творчої особистості, покликана забезпечити єдність особистих і суспільних інтересів, формування гуманних відносин між людьми, активної соціальної позиції громадянина, який не лише усвідомлює свою роль і місце у світі, а й здатний у контексті реальних процесів і відносин суспільного життя подолати егоїзм і відчуженість, зденаціоналізованість, державну нігілістичність,

національну обмеженість та інші антигромадянські якості. Цього можна досягти завдяки гуманістично-громадянській спрямованості освітньої політики, освітньо-виховному процесу в змісті діяльності всіх закладів, тобто за умови, коли центром і суттю педагогічної діяльності стане конкретна особистість у всьому багатстві її дійсних і можливих відносин зі світом.

У руслі цих вимог на систему вищої освіти покладено завдання якісної професійної підготовки соціального педагога як однієї із початкових, базових етапів його професіоналізації і становлення.

Формування сучасної системи соціального захисту й обслуговування населення зумовлює потребу у відповідних кадрах – соціальних педагогах, працівниках нової формації. Важливим є й той факт, що ідеї гуманізму, які все більше утверджуються у світовій суспільній свідомості, зобов'язують Україну вирішувати соціальні проблеми відповідно до Конвенції про права людини та права дитини. Розробка теоретичних основ і практичних механізмів державного й громадського регулювання соціальних проблем згідно з цими вимогами стає пріоритетним напрямком соціальної політики, реалізувати яку під силу лише професіоналам. Численні заклади соціально-педагогічної сфери дедалі більше потребують фахівців різного профілю, здатних ефективно діяти в нових умовах розвитку нашого суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що проблема розвитку гуманістичних ідей досліджувалася різними авторами. Так, у ряді наукових досліджень відображаються важливі аспекти означеної проблеми: перетворення школи в „майстерню гуманності” (Я. Коменський, А. Макаренко, В. Сухомлинський); психологічні аспекти гуманістичного виховання (І. Бех, О. Бодальов, М. Боришевський, О. Киричук, Г. Костюк, Е. Помиткін); сутність та структура етично-моральних цінностей у сучасній вітчизняній системі виховання (Т. Аболіна, О. Вишневський, Е. Корнієнко, Н. Косарева, Л. Крицька, М. Красовицький, О. Сухомлинська). Концептуальні засади розвитку ідей гуманістичного виховання сформовано І. Бехом, Н. Ганнусенко та К. Черною.

Різні аспекти вдосконалення процесу підготовки майбутніх спеціалістів в умовах навчання у вищих навчальних закладах були предметом вивчення Т. Алексєнко, О. Березюка, М. Богданова, І. Зязюна, О. Киричука, С. Кондратьєва, В. Ковальчука, Н. Кузьміної, А. Маркова, С. Маринчак, О. Мороза, О. Орлова та ін.

У сучасній соціально-педагогічній літературі не знаходимо окремих досліджень, де б аналізувалася гуманістично-громадянська спрямованість освітньо-виховного процесу в змісті підготовки майбутніх соціальних педагогів у системі університетської освіти. Зважаючи на це, **метою дослідження** є аналіз змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів у системі університетської освіти на засадах гуманістично-громадянської спрямованості.

Виклад основного матеріалу. Узагальнюючи літературні джерела, зазначимо, що професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів теоретично й методологічно передбачає такі концептуальні підходи до підготовки фахівців соціальної сфери:

- *культурно-цивілізаційний* (В. Андрущенко, Г. Костюшко, В. Луговий) – сприяє етнокультурній самоідентифікації майбутніх спеціалістів засобами освіти;

- *культурологічний* (Ю. Афанасьєв, Л. Дьоміна, Б. Єрасов, І. Зайцева та ін.) – зумовлює розвиток особистості, професійної культури соціального педагога, духовного багатства, світогляду, цінностей, якими він керується у професійній діяльності;

- *соціокультурний* (В. Бех, І. Зимня, І. Зязюн, А. Капська, В. Кремень та ін.) – передбачає залучення особистості до культурних цінностей шляхом освіти, активізацію виховного потенціалу освітнього середовища;

- *особистісний* (К. Альбухова-Славська, В. Серіков, В. Загвязинський, Е. Зеєр, О. Карпенко, А. Капська, Л. Міщик, С. Харченко та ін.) – сприяє орієнтації студента на сприйняття себе як цілісного суб'єкта професійної діяльності (саморегуляція діяльності, ініціювання та реалізація власних стратегій, активне включення в діяльність і підвищення рівня професійної компетентності);

- *діяльнісний* (В. Андрущенко, В. Бех, Л. Виготський, А. Капська, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, В. Семиченко, В. Сластьонін та ін.) – передбачає включення студента в різноманітні ієрархічно залежні види діяльності з метою усвідомлення багатоаспектності діяльності, проблем і потреб;

- *системний* (С. Архангельський, В. Беспалько, В. Загвязинський, І. Зязюн, Т. Ільїна та ін.) – забезпечує цілісність навчання, його взаємозв'язок із зовнішнім середовищем;

- *соціально-педагогічний* (В. Бочарова, М. Галагузова, І. Зверєва, І. Мигович, Л. Міщик, В. Поліщук та ін.) – сприяє творчій самореалізації особистості, засвоєнню соціокультурної реальності й соціальних цінностей, підвищенню життєвої компетентності особистості;

- *технологічний* (Г. Андрєєва, Р. Вайнола, І. Зверєва, І. Зимня, В. Іванов, А. Капська, О. Карпенко, С. Сисоєва та ін.) – розкриває динамічність змісту, форм і методів підготовки спеціаліста, гнучке інструментальне управління навчальним процесом у ВНЗ, практичну спрямованість та варіативність підготовки;

- *інтегративний* (В. Андрєєв, В. Галузинський, В. Сластьонін, І. Якиманська та ін.) – зумовлює інтеграцію, взаємодоповнення дисциплін різних циклів, поглиблення фундаментальних знань, диференціація навчання, раціональне співвідношення теорії та практики.

Окреслення різних підходів до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів дозволило нам визначити специфічні аспекти підготовки фахівців цього профілю, серед яких визначаємо: *гуманістичну спрямованість педагогічного процесу* (В. Андрущенко, В. Бех, Л. Міщик, В. Мясичев, Н. Никандров, О. Потєбня, В. Сластьонін); *професійну мобільність* (О. Дудіна, Ю. Калиновський, М. Ратнікова, Н. Хорошко, Г. Чередниченко, Н. Шамрай та ін.); *єдність процесуально-змістових і мотиваційно-ціннісних сторін*

підготовки (В. Бочарова, І. Зверєва, А. Капська, Г. Лактіонова, М. Лукашевич, І. Мигович та ін.) тощо.

Безперечно, майбутній соціальний педагог потребує формування та визначення ціннісних орієнтацій, інакше в нього буде відсутній сенс життя або відбудеться його дегуманізація. У розв'язанні такого важливого питання особливе місце належить вищому навчальному закладу, де й готують майбутніх соціальних педагогів. ВНЗ створює умови для формування світогляду студентів та їх всебічного розвитку. Особливо це стосується тих молодих людей, які обрали собі професію типу “людина – людина”.

О. В. Вознюк наголошує, що на сучасному етапі еволюції освіти особлива увага в педагогічному співтоваристві приділяється парадигмам антропоцентричної спрямованості (некласична, гуманістична, гуманітарна, людиноцентрична тощо). Це свідчить про тенденцію до кристалізації певної інтегральної освітньої парадигми – освітня сфера починає трансформуватися в бік суб'єкт-суб'єктної гуманістичної позиції [1].

Гуманістично-громадянська спрямованість виховання майбутніх соціальних педагогів у змісті їх підготовки в системі університетської освіти нами розуміється як гуманізація, олюднення соціально-педагогічної взаємодії, а отже, відносин, діяльності й спілкування суб'єктів цієї взаємодії, підпорядкованих формуванню справжніх громадян, патріотів рідної землі. Саме через гуманізацію відносин як найважливішого чинника цілісного формування особистості, умову освіти й виховання та спілкування, основу соціально-педагогічної взаємодії і виявлення конкретного змісту людських відносин педагогічна наука здатна окреслити шляхи формування моральної зрілості особистості з високою патріотичною свідомістю і міцною громадянською позицією.

Гуманістично-громадянська спрямованість виховання сучасної молоді – це співробітництво зі студентською молоддю, підтримка її суспільної ініціативи й вираження особливих інтересів її соціальних груп; бачення кожної конкретної особистості, зацікавлене ставлення до конкретного студента, подолання байдужості, зневажливого ставлення до його честі, достоїнства й інтересів, наслідків вікової сегрегації, що спотворює людську психіку, душу та совість.

Гуманістично-громадянська спрямованість освітнього процесу покликана підтримувати такий мікроклімат соціально-педагогічної взаємодії, який би сприяв максимальній самореалізації особистості студента, допомагав реалізувати в житті як свої знання і вміння, так і переконання та принципи на задоволення своїх і суспільних реальних потреб у цілому.

Виховний вплив усіх предметів навчального плану підготовки спеціаліста, очевидно, буде більш ефективним, якщо їх вивчення підпорядковуватиметься, крім усього іншого (що власне обумовлено вимогами фахової підготовки), усвідомленню й дотриманню норм, завдяки яким досягається стійке й дієве регулювання відносин. Зокрема йдеться про норми, що забезпечують добровільне й свідоме співробітництво суб'єктів соціально-педагогічної взаємодії та формують очікувану поведінку. До таких норм, у першу чергу, слід віднести такі, що підтримують формалізований порядок як у

суспільстві в цілому, так і в його складових групах; економічні норми, що визначають сприйнятливі критерії господарсько-виробничої діяльності, доцільності й професіоналізму, практичності та ефективності; політичні, що визначають обов'язок підтримувати загальні принципи політичної системи Української держави, виконувати закони, дотримуватися положень Конституції; культурні, що підтримують стійкі принципи комунікації, взаємодії між індивідами й різноманітними групами.

Гуманістично-громадянські цінності значною мірою проявляються у всіх важливих видах моральних обов'язків людини, тому ефективному розв'язанню даної проблеми буде сприяти запобігання утвердженню у свідомості та практиці студентської молоді таких соціально-культурних механізмів в умовах встановлення ринкових відносин, як культу наживи й успіху, що призводять до відчуження людської сутності, втрати людиною самої себе у процесі соціальної життєдіяльності.

Гармонія вихованості особистості, її керівні принципи, цінності, які вона утверджує своїм життям, визначають гармонію розв'язання нею постійно існуючих конфліктів і протиріч, співвідношення можливостей і потреб. Разом із тим, важливо взяти до уваги, що дія значущих у соціально-педагогічному аспекті цінностей (соціальних, політичних, моральних, естетичних) опосередковується системою освіти й виховання. Ось чому питання гуманістично-громадянської спрямованості освітньо-виховного процесу є важливою проблемою, ефективність розв'язання якої значною мірою залежить від активності й зацікавленості в цьому всього викладацького складу вищого навчального закладу.

Необхідно також підкреслити, що гуманістично-громадянська спрямованість освітньо-виховного процесу чи не найбільше впливає на свідомість і психологію студента, зокрема на зміни в його духовній сфері. Сформуванню цієї спрямованості можна завдяки змінам навчальної інформації в бік її гуманітаризації; збагаченню надбаннями культурного життя; утвердженню атмосфери відкритості, довіри, емпатії; подоланню схематичності та безбарвності при вивченні суспільних, людинознавчих аспектів проблем і подій, формуванню на цій основі в студентській молоді адекватної свідомості; поступу реальних соціальних змін.

Гуманістично-громадянська спрямованість освітньо-виховного процесу в умовах університету – запорука формування особистості висококваліфікованого спеціаліста, для якого властиві:

- розвинута індивідуальність, глибоке розуміння сенсу людського життя, його цінності й недоторканості; національна гідність, повага до національних традицій, представників інших етносів, прав і свобод кожної людини; громадянська відповідальність, патріотизм, дисциплінованість, самосвідомість, мужність, активність і вірність, совісність, порядність і чесність; прихильність до державних інтересів, відповідальність за благополуччя своєї країни та збереження цивілізації;
- розвинуті здібності до емпатії, рефлексії, співчуття і співпереживання, потреби у самопізнанні та саморегуляції, висока культура спілкування.

Таким чином, гуманістично-громадянська спрямованість освітньо-виховного процесу – одна зі складових навчально-виховного процесу вищого навчального закладу, при якій самовизначення і самореалізація стануть основою та метою навчальної діяльності індивіда, що й повинно визначити сенс існування навчального закладу. Це фактично й визначає завдання трансформації гуманітаризації освіти.

Сьогодні освітньо-виховна діяльність потребує, аби підходи, методи та форми її реалізації сприяли якнайтіснішому контакту студента з навколишнім світом, його виходу за межі своїх внутрішніх переживань; розширення соціуму безпосереднього оточення; збагачення спектра міжособистісного спілкування; створення умов, в яких би студент відчував свою приналежність, потрібність, виявляв самооцінку й самовідчуття свого значення, тобто свою сутність. У зв'язку з цим гуманістично-громадянська спрямованість освітньо-виховного процесу у ВНЗ покликана:

- забезпечити реальні передумови оволодіння майбутнім спеціалістом змістом системи культурних цінностей і норм, властивих українському народові та його окремим етнічним групам, основ загальнокультурного розвитку, ерудиції і професійної готовності в єдності з інтелектуальною, потребнісно-мотиваційною, емоційно-вольовою та практично-діяльнісною сферами;

- розкрити співвідношення різних структурних компонентів культури та їх варіантів: міфології, релігії, культури, науки як основи глибокого розуміння національних особливостей, традицій, звичаїв, усвідомлення інтегративного характеру громадянськості як морально-етичної цінності, в якій проявляються важливі аспекти абсолютно вічних, національних, сімейних цінностей та цінностей особистого життя; формування норм, уявлень і сприйняття людиною світу, суспільства, суті й мети людського життя, об'єктивних змін, оновлення життя, духовного оновлення самої людини, її морального піднесення; визнання людини найвищою життєвою цінністю, осмислення єдності людського роду, себе як його невід'ємної частини;

- сприяти визначенню місця і ролі культури в різних галузях виробництва й підтримці духовних цінностей (у взаємодії різних етнічних груп і націй) як умови глибокого розуміння майбутнім спеціалістом культурних факторів, необхідних для духовного збагачення різних сфер професійної діяльності; оволодіння принципами у сфері національних відносин, формування національної самосвідомості особистості, культури міжнаціонального спілкування.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, формування загальної і професійної культури особистості соціального педагога в процесі щоденної його діяльності є умовою досягнення високого професіоналізму, інтелігентності, виявлення гуманістичної й громадянської позиції. Це забезпечується реалізацією в освітньо-виховному процесі особистісно зорієнтованого, проблемно-діяльнісного й культурологічного підходів у цілісній методичній системі через її програмно-цільову та професійну спрямованість, безперервність гуманітарної підготовки. Щодо останнього, то

мається на увазі, що викладачі всіх кафедр ВНЗ не обмежуватимуться лише розкриттям суто наукових проблем своїх дисциплін, а глибоко усвідомлюватимуть необхідність висвітлення гуманітарної проблематики, розробки й упровадження міжпредметних курсів чи спецкурсів у межах спеціалізації, які б включали кілька блоків питань (культурологічних, історичних, евристичних, соціологічних, етичних), що стосуватимуться власне спецкурсу. Це і є умовою розвитку професійної ерудиції студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вознюк О. В. Побудова інтегральної педагогічної парадигми: постановка проблеми / О. В. Вознюк // Вісник Житомирського державного університету. – 2009. – Вип. 48. – С. 22-26. – (Серія «Педагогічні науки»).
2. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми і технології / М. П. Лукашевич. – К. : ІЗМН, 1998. – 112 с.
3. Мудрик А. В. Социальная педагогика / А. В. Мудрик. – М. : Академия, 1999. – 234 с.
4. Концепція національного виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інф. збірник МОН України. – 1996. – № 13.
6. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору : монографія / В. Г. Кремень. – К. : Педагогічна думка, 2009. – 520 с.

Дата надходження до редакції: 21.05.2014 р.